

Nålebinding

En forhistorisk håndarbejdsteknik i kronologisk perspektiv

Af Elizabeth Eskelund Rüssel

Arkæologisk Tema 1
Vejleder: Henriette Lyngstrøm
Forhistorisk Arkæologi ved Københavns Universitet

Indholdsfortegnelse

Abstract.....	2
Indledning.....	3
Nålebinding i praksis.....	4
Nålebinding i teorien.....	5
Nålebinding i arkæologien.....	8
Overvejelser.....	12
Konklusion.....	18
Litteratur.....	19
Internetkilder.....	20
Bilag 1: Kopi af indleveret pensum og vejleders godkendelse	
Bilag 2: Kopi af indleveret overordnet emne	
Bilag 3: Fundkatalog	
Bilag 4: Oversigt over nålebindingssting	

Endvidere forefindes forrest i opgaven kopi af den udleverede emneformulering.

Abstract

This paper looks into the Scandinavian finds of the textile production technique called nalbinding or needlebinding. With focus on find chronology and purpose, the technique is defined in theory and practice before the actual finds are presented.

The oldest find which relates to nalbinding is also the oldest find of textile in the Nordic countries, and it has been dated to approximately 4200 BC. A few finds are known which date to Neolithicum and the Older Bronze Age show the use of the same stitch, the blanket stitch, and after this nalbinding disappears from archaeology until the Viking Age where a few finds precede the rise in finds from the Middle Ages and newer eras.

Many milk strainers from the 18th and 19th century are produced with the nalbinding technique, and they are used with a straining board made from wood and a pottery straining cup. These pottery straining cups show a remarkable likeness to some pottery vessels dating to the Roman Iron Age and thus, it is suggested that there are no nalbinding finds dating to the Iron Age because the technique was used domestically for strainers and not for clothes. Most Iron Age textile finds are clothes and have been found in context of bog bodies and as a milk strainer made with nalbinding most likely would not end up in a bog, it is not surprising that none have been preserved.

Denne opgave undersøger de skandinaviske fund af håndarbejdsteknikken nålebinding med fokus på disses kronologi og anvendelse. Teknikken gennemgås i teori og praksis.

Det tidligste fund, der kan relateres til nålebinding er samtidig det tidligste tekstilfund i Norden, og det er dateret til cirka 4200 f.kr. Fra neolitikum og ældre bronzealder kendes enkelte fund, hvor det samme sting, tungestinget, anvendes, og derefter forsvinder teknikken fra det arkæologiske materiale frem til vikingetid, hvor enkelte fund danner præcedens for en mængde fund fra de efterfølgende perioder.

Da man fra nyere tid har bevaret en større mængde nålebundne mælkesier, som anvendes sammen med et sibræt af træ og et sikar af ler, foreslås det, at nålebinding også blev anvendt i jernalderen, fordi der fra denne periode kendes sikar af samme udseende som de fra nyere tid. Jernalderens tekstilfund hidrører hovedsageligt fra moselig, og hvis nålebinding blev anvendt til husholdningen og ikke til klædedragten, er manglen på bevarede eksemplarer ikke overraskende.

Indledning

I begyndelsen af 1900-tallet registrerede man i den svenske folkekunst en ellers ukendt håndarbejdsteknik (Hald 1950, 311), som viste sig at være endog meget gammel. Teknikken kaldes nålebinding og er ikke længere alment udbredt, men arkæologiske fund fra 900-tallet er udført med præcis samme sting, som man stadig så anvendt i Sverige i 1900-tallet (Hald 1950, 311; Bilag 3, pkt 9-11). Gennem tiden har arkæologien fremdraget flere genstande især fra middelalder og nyere tid, men fra sten- og bronzealder findes der eksempler på en lignende teknik, her er stinget blot et andet.

Denne opgave er skrevet til modulet "Arkæologisk Tema 1" på kandidatuddannelsen i Forhistorisk Arkæologi ved Københavns Universitet. Opgavens præcise emne er formuleret af vejleder, Henriette Lyngstrøm, og lyder som følger:

"Diskutér anvendelsen af nålebinding i en arkæologisk (skandinavisk) kontekst og giv eksempler på materialets kronologiske implikationer".

For at kunne belyse emnets problemstillinger er det nødvendigt at definere nålebindingsteknikken præcist, for først når definitionen er slået fast, er det muligt at afgrænse fundmaterialet. Jeg har under min forberedelse af opgaven talt med flere forskere på Center for Tekstilforskning ved Københavns Universitet bl.a. Eva Andersson Strand og Marie Louise Nosch samt læst publikationer omhandlende fund af nålebinding, og det er tydeligt, at der er delte meninger om, hvorvidt sten- og bronzealderfundene kan kategoriseres som egentlig nålebinding (Hald 1950, 284; Vestergård Pedersen 2003, 2). Jeg vil derfor indledningsvist definere ordet nålebinding ved at gennemgå håndarbejdsteknikken, forskningshistorien og de foreslåede og anvendte typologier. Når teknikken og beskrivelsesmetoden er defineret, vil jeg præsentere det arkæologiske fundmateriale, og endelig vil jeg diskutere de kronologiske problemer samt udviklingen af nålebindingsteknikken og dens anvendelse.

For at give et mere nuanceret overblik over de forskellige stingtyper, deres udseende og de mange betegnelser har jeg opstillet et skema, der angiver stingenes betegnelser suppleret med deres udførelse i fotografisk form (bilag 4). Eksemplerne har jeg udført, da jeg foruden studiet af fund og typologier også har afprøvet de forskellige teknikker. Endvidere er der udarbejdet et fundkatalog (bilag 3), hvor hver genstand er beskrevet og illustreret. Hvor kildeangivelser i kataloget er forkortede henvises der til opgavens litteraturliste, mens der ved eksterne henvisninger er angivet den komplette kildeangivelse. Henvisninger til internetkilder angives i opgaveteksten ved titlen på den pågældende hjemmeside, og den specifikke internetadresse er angivet i en separat liste over internetkilder, som findes i forlængelse af litteraturlisten.

Nålebinding i praksis

Alene i Skandinavien har nålebinding mange navne som f.eks. ”vantsöm” og ”påtning”(Hald 1950, 311; Hansen 1990, 21), men de dækker alle over den samme håndarbejdsteknik, hvor man producerer et stykke tekstil ved at sy løkker med nål og tråd/garn. I modsætning til f.eks. strikning og hækling sys løkkerne som egentlige sting, hvor nålen trækkes igennem arbejdet og tråden trækkes til (Hald 1950, 292; Hansen 1990, 21). Der anvendes en stor nål almindeligvis af træ eller ben, men andre materialer kan også forekomme. Disse nåle kendes fra arkæologiske fund fra de fleste tidsaldre og kan også anvendes til f.eks. netbinding.(Hald 1950, 282ff). Det er min personlige erfaring, at nålen ikke bør være for spids, da man i så fald stikker igennem garnet i stedet for at samle løkken op. En let afrundet spids som på en strikkepind er ideel.

En kort introduktion til teknikken er af forståelsesmæssige og terminologiske årsager nødvendig:

Ved nålebinding kan der enten arbejdes i spiral eller frem og tilbage (Hald 1950, 292). Da der typisk fremstilles vanter og sokker (jf. kataloget, bilag 1), er spiralarbejdsmetoden mest hensigtsmæssig.

Fig. 1 - Nålebinding efter spiralmetoden. Her anvendes sting Hald Ia, Hansen O/UO. a) begyndelse med løkke/åben knude b) nålebinding rundt langs løkken c) løkken trækkes sammen til en cirkel d) nålebinding i spiral påbegyndes uden på den sammentrekkne cirkel. Privatfoto.

Man begynder med en løkke eller åben knude (fig. 1a) (Hald 1950, 292ff), hvor der sys et antal løkker rundt omkring tråden på samme måde som et spiralskeris – med den forskel, at løkkerne i nålebinding også sys ind i hinanden (fig. 1b).

Når man har tilstrækkelig mange løkker, kan startknuden trækkes til, og man får en lille, nålebundet cirkel, hvis yderkant man kan nålebinde videre på (fig. 1c). Arbejdet holdes i

venstre hånd, nålen i højre, og ofte trækker man for hvert sting løkken til omkring venstre hånds tommelfinger, hvorved man opnår et ensartet udseende (fig. 1d)(Martinson 1987, 14).

Nålebindingens udseende og anvendelighed afhænger således både af stingtype og tråddykkelse men

også af hvor meget man strammer hver løkke. Projektets form kan opbygges ved ind- og udtagninger på samme måde som ved strikning og hækling.

Nålebinding i teorien

De første publiceringer af historiske nålebindingsarbejder blev udgivet i slutningen af 1800-tallet (Hald 1950, 301f; 307). På det tidspunkt var teknikken ikke længere alment udbredt og overlevede kun knebent i folkekunsten (ibid., 311), hvor Maria Collin i 1915 registrerede den. Til samme periode lykkedes det i 1940 Margrethe Hald at tilbageføre teknikken i Danmark (ibid., 310), men der var udelukkende tale om enkeltpersoners kendskab og ikke en almen udbredelse.

I 1950 publicerede Margrethe Hald sin doktorafhandling om "Olddanske Tekstiler", hvor der fokuseres på tekstilfund fra jernalderen og de anvendte håndarbejdsteknikker. I afsnittet om nålebinding præsenteres den første typologiske kategorisering af nålebindingssting (Hald 1950, 292ff).

Margrethe Halds typologi opdeler nålebindingsstingene i en række over- og undergrupper. Overgrupperne defineres efter, hvor mange såkaldte "slyng" hver maske spænder over, d.v.s. hvor mange løkker man syr tilbage i, når man syr en ny løkke (Hald 1950, 292ff).

Hald opstiller type I, der spænder over tre slyng, type II med fire slyng og type III med fem slyng. Type IV med seks slyng vises i rekonstruktion, da Hald på publikationstidspunktet påviste den i bevarede tekstiler. Type V og VI har henholdsvis syv og otte slyng. Det er de første tre typer, der er de mest anvendte, og til dem har Hald etableret undergrupper, som afspejler forskelle i nålens bevægelse gennem løkkerne. Således kan undergrupperne være meget forskellige i udseende jf. bilag 4.

I 1961 fulgte så Odd Nordlands "Primitive Scandinavian Textiles in Knotless Netting", hvori der præsenteres et nyt typologisk system. Denne typologi er i sit udgangspunkt baseret på Halds hovedgrupper, idet han accepterer opdelingen efter, hvor mange "slyng" en maske spænder over (Nordland 1961, 21f). I sin beskrivelse af trådens forløb adskiller han sig imidlertid fra Hald, der tilskriver hver ny kombination en undergruppe i form af et bogstav.

Nordland vælger i stedet at anskue hvert sting som en cirkel i et koordinatsystem, hvis kvadranter navngives A, B,

C og D (fig. 2). Y-aksen placeres i det punkt, hvor stinget sys fast i den foregående række, og x-aksen

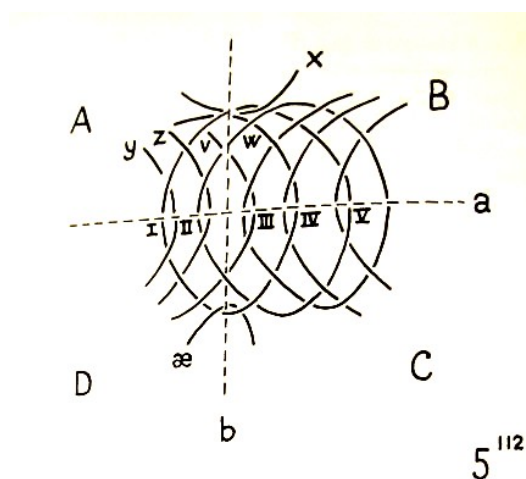

Fig. 2) I Odd Nordlands typologi fra 1961 opdeles hvert nålebindingssting i fire kvadranter ligesom et koordinatsystem. Efter Nordland 1961 fig. 11.

placeres dér, hvor stinget hæftes ind i det/de foregående sting. Nordland vælger at beskrive trådens forløb i kvadrant A – det kvadrant, der i matematikkens verden kaldes (x, -y). Dette gøres ved at beskrive, hvor mange tråde den aktive tråd passerer henholdsvis over og under i sit forløb (Nordland 1961, 23f), men det beskrives ikke, hvornår den aktive tråd sys over eller under de eksisterende tråde. Således vil forløbet ”én over, én under” og forløbet ”én under, én over” begge beskrives som ”11”, og forløbene ”én under, tre over” og ”én over, tre under” beskrives begge med ”13”.

Ifølge Nordland er det kun nødvendigt at beskrive trådens forløb i kvadrant A (Nordland 1961, 24), for trådens forløb er det samme i alle kvadranter - når man altså tæller fastsyningen til den tidligere række med, men ikke medregner den kommende fastsyning til den efterfølgende række samt ser bort fra, at kvadrant B og D er spejlvendte.

Nordlands typologi har imidlertid aldrig vundet indpas. Dette skyldes sandsynligvis dels den komplicerede og temmelig matematiske opbygning (Nordland 1961, 22) og dels, at den forudsætter, at nålebinding altid er symmetrisk, hvilket ikke er tilfældet (Nordland 1961, 37; Hansen 1990, 21). De asymmetriske sting angiver han blot med en hovedgruppe og et ”b” efterfulgt af en beskrivelse af, hvilket symmetrisk sting det asymmetriske er udviklet fra.

I 1970'erne blev gamle håndarbejdsteknikker moderne, og nålebindingen fik derfor lidt revance sammen med bl.a. brikvævning, norsk/islandsk mønsterstrik og filtning (Vestergård Pedersen 2003, 1). I den forbindelse blev der udgivet flere instruktionshæfter, men teknikken blev ikke særlig udbredt.

Egon Hansens typologi fra 1990 er den eneste, der beskriver selve fremstillingsprocessen til fulde ud fra, hvordan nålen er ført gennem de tidligere sting (Hansen 1990, 21ff). Dermed er hans typologi meget fleksibel men samtidig også svært læselig. Han griber den typologiske opdeling anderledes an end forgængerne. I stedet for en egentlig typologi med hoved- og undergrupper anvender han i stedet en beskrivelsesmetode, der kan varieres i det uendelige (Hansen 1990, 23), så hvert stykke tekstil kan beskrives præcist som det unikke stykke håndarbejde, det er.

Beskrivelsesmetoden tager udgangspunkt i fremstillingsprocessen, hvor det er nålens vej gennem de eksisterende tråde, der vises (Hansen 1990, 23). Med bogstaverne ”U” for ”under” og ”O” for ”over” angives stingets udførelse, og det punkt, hvor nålen vendes igennem en maske, markeres med en skråstreg ”/”. For eksempel svarer Halds type IIIa til Hansens type UOO/UUOO.

Endvidere beskrives måden, hvorpå stingene fæstnes til den tidligere række med enten F1 eller B1, der angiver, hvor mange masker på den tidligere række man tager på nålen, og om man syr igennem forfra eller bagfra (Hansen 1990, 23).

Både Halds og Hansens beskrivelsesmetoder ses anvendt (Vestergård Pedersen 2003, 10ff; 16), hvorimod Nordlands som nævnt ikke ser ud til at have været brugt. Hansens metode fremstår som den mest fleksible og præcise, men den er ikke læsevenlig og har mere karakter af en håndarbejdsopskrift end en typologi. Halds metode er læsevenlig men ikke i sig selv tilstrækkeligt beskrivende og må suppleres med illustrationer af de forskellige typer, hvilket netop var Nordlands grund til at foreslå et nyt beskrivelses-system (Nordland 1961, 24).

Med de seneste års opsving i interessen for levende historie har nålebinding blandt udvalgte grupper fået en mindre revance. I den forbindelse bør en sidste beskrivelsesmetode nævnes. På internettet og blandt fora med interesse for levende historie anvendes ofte en grundlæggende beskrivelsesmetode, hvor hver stingtype er opkaldt efter et fundsted f.eks. Åsle-stinget, Mammen-stinget og York-stinget. Enkelte andre sting har fået navn efter deres udbredelse eller anvendelse f.eks. Middelalder-stinget.

Det er ikke lykkedes at finde litteratur, som skulle være ophav til denne beskrivelsesmetode, og der er antageligt tale om, at benævnelserne er opstået med tiden som en mere overskuelig udgave af de ellers komplicerede typologier. Fænomenet er således udtryk for manglen på en overskuelig og uddybende typologi, men spørgsmålet er, om en sådan er mulig at opstille?

Enhver, der arbejder med tekstiler og håndarbejde, ved, hvor vigtigt det er at *føle* på tekstilet, for det er på den måde, man får det bedste indtryk af egenskaber som f. eks. blødhed, strækkevne og fald.

Nålebinding har mange variationer, og så længe formålet med at beskrive dem er at videreformidle deres forskellige egenskaber, så vil det være nødvendigt både med grundige tekstbeskrivelser som Egons Hansens og billeder/illustrationer som Margrethe Halds, for kun på den måde kan vi nærme os det fyldestgørende indtryk, som kan erstatte følelsen af tekstilet.

I denne opgave vil jeg derfor benævne et sting med både Halds og Hansens typologier således: Hald type IIa, Hansens type UO/UOO. Hvis læseren udover denne beskrivelse måtte ønske en illustration, kan disse som nævnt ses i Bilag 4.

Nålebinding i arkæologien

Det ældste tekstilfund i Norden er fragmenterne fra Tybrind Vig (bilag 3, pkt. 1) (Bender Jørgensen 1990, 1), der er fremstillet i den teknik, som i dag kaldes tungesting til udfyldning og anvendes til broderi. Til forskel fra denne nutidige teknik er Tybrind Vig-fragmenterne ikke fastsyet på vævet tekstil men danner i sig selv tekstilet (fig. 3).

Fragmenterne er dateret til cirka 4200 f.kr. (Bender Jørgensen 1990, 1) og tolkes som rester af bærenet og muligvis dragter, men tolkningen er meget forsigtig, da konteksten er bopladsfund, og fragmenterne er forskellige i

Fig. 3) Et uddrag af tekstilfragmenterne fra Tybrind Vig. Efter Nationalmuseet, Danmarks Oldtid

udførelsen og derfor må antages at stamme fra forskellige tekstiler (Bender Jørgensen 1990, 2).

Sammenlignet med Tybrind Vig har Bolkilde-fragmenterne (bilag 3, pkt. 2) en mere sikker kontekst. Bolkilde-fundet omfatter to moseskeletter og er dateret til cirka 3400 f.kr. (Bender Jørgensen 1990, 5). Fundet består af tre tekstilfragmenter, og de er alle fundet på det samme skelet, ligesom de menes at stamme fra den samme genstand (ibid., 5). De er udført i tungesting og der er ingen registrerede oplysninger om, hvor på skelettet man fandt fragmenterne, men de tolkes som rester af en dragtdekoration eller af selve dragten (ibid., 7).

Fra bronzealderen har man fund af en nålebindingslignende teknik, der med sikkerhed kan forbindes til dragten (Broholm & Hald 1939, 53f). Skrydstrupkvindens bluse (bilag 3, pkt. 3) er på ærmer og i halsudskæring dekoreret med broderi, og i halsudskæringen er broderiet udført på et underlag af nålebinding af tungestingstype (ibid., fig. 39). Samme sting anvendes på ærmerne, men her er det syet ned gennem stoffet og har til funktion at skabe en ribeffekt (ibid., 53). Stinget ses her anvendt i samme dragt som en art specialsystem og som egentlig nålebinding uden underlag. Forskellen er arbejdsretningen, hvor systinget udføres side om side parallelt med stoffet, arbejdes der med nålebindingsudgaven væk fra stoffet enten parallelt eller vinkelret.

En beslægtet teknik ses også i nogle mandshuer fra bronzealderen. Muldbjergmandens hue (bilag 3, pkt. 4) består af flere lag sammensyet tekstil (Broholm & Hald 1935, 218ff), hvor det anvendte system svarer til det i Skrydstrupfundet. Huekanten er ligeledes fremstillet i dette sting (ibid., 218; fig. 4).

Den ene mandshue fra Trindhøj (bilag 3, pkt. 5) har en lignende konstruktion (fig. 4), men her er puld og sidestykke sammensyet med:

”(...) 4 Rækker Sting eller rettere een Række Sting, fire Gange rundt, saaledes at den danner en Spiral. (...) I de mellemliggende Sting tager Sytraaden ikke ned i Stoffet men kun ind i den foregaaende Række Sting. Derved opnaar man, at Sømmensyningen bliver elastisk og fjedrende.” (Broholm & Hald 1935, 234).

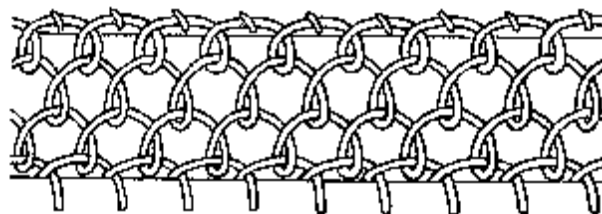

Fig. 4) Ill. af sammensyningen af Trindhøjbuens side og puld. Efter Broholm & Hald 1935, fig. 20.

Ifølge den i nærværende opgave stillede definition

og den gennemgæede arbejdsteknik må der altså være tale om egentlig nålebinding.

Også andre mandshuer f.eks. Guldhøj og Jels (bilag 3, pkt. 6-7) (Broholm & Hald 1935, 244; 290) har sammensyede lag med nålebindingslignende sting, men de er anvendt som systing og ikke uden underlag som i Skrydstrup og Trindhøj.

Forskellen på tungesting og de typologiserede nålebindingssting er, at tungesting ikke griber ind i det foregående sting, populært sagt naboen, men kun i rækken under (fig. 5).

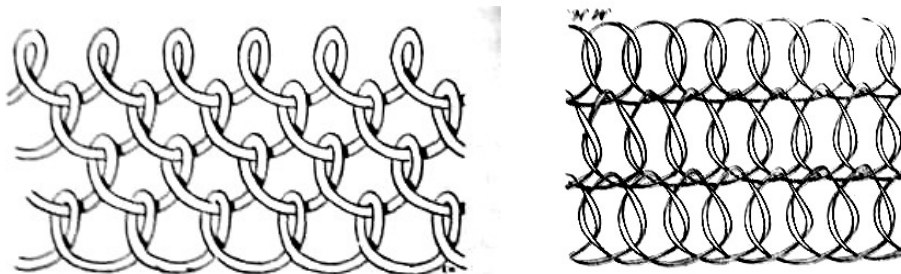

Fig. 5) Til venstre tungesting, til højre Halds type Ia. Efter Bennike, Ebbesen & Bender Jørgensen 1986, fig. 3 og Hald 1950, fig. 306

Fra jernalderen kendes ingen fund fra Skandinavien (Vestergård Pedersen 2003, 2), men nålebundne sokker fra romersk jernalder (bilag 3, pkt. 8) er fundet i flere eksemplarer i de egyptiske dele af det romerske imperium (Rutt 1989, 31f). Umiddelbart har man indtryk af strikkede sokker, men metoden ved ind- og udtagning afslører, at der er tale om nålebinding. Sokkerne er ankellange og med separat storetå, hvilket tolkes derhen, at de har været anvendt i sandaler. Stinget er ikke kategoriseret af Hald, men kan med Hansens beskrivelsesmetode betegnes som blot F2.

Fig. 6) Kappebåndene fra Mammengraven har i midten et dekorationsfelt bestående af guld- og sølvtråd i nålebinding. Efter Nationalmuseet, Danmarks Oldtid.

Fra vikingetiden er kappebåndene fra Mammengraven det første danske fund, hvor der indiskutabelt er tale om nålebinding (Vestergård Pedersen 2003, 2). De er dog udført i metaltråd og ikke i garn (Hald 1950, 304)(fig. 6). Mammengraven er som bekendt dateret til år 970/71 e.kr. (Andersen 1991, 43), og det anvendte nålebindingssting er Hald type IIIa, Hansen UOO/UUOO.

Nålebindingslignende dekoration med metaltråd kendes også fra Birka, hvor man i grav 524 har fundet flere possementarbejder (Geijer 1938, 103). Det ene af dem er udført med sølvtråde i et sting, der ligner Halds type I, men i stedet for at binde sig ind i hinanden ligger stingene kun over hinanden og er derefter holdt sammen med en tværgående tråd. Således er teknikken en anden end nålebinding.

Fra Island har man en nålebundet vante (bilag 3, pkt. 10), der er fundet ved Arnheiðarstöðum (Hald 1951, 73). Vanten lå dybt i jorden under stedets bebyggelse, og i nærheden lå en ringnål af bronze, som er af vikingetidstype. Vanten er af uld og meget velbevaret. Fremstillingsmetoden er Hald type IIa, Hansen type UO/UOO, men dens datering er usikker, da den udelukkende knyttes til ringnålen, som dateres til 900-tallet (Hald 1951, 73ff).

Det sidste vikingetidsfund stammer fra Coppergate i York (bilag 3, pkt. 11), hvor man har fundet en nålebundet sok (fig. 7) (York Archaeological Trust). Sokken blev fundet i en samtidig affaldsdyngge tilhørende et hus fra 900-tallet, og da sokken er det eneste fund af nålebinding i England, forbinder man den med de skandinaviske bosættere (Walton 1990, 66).

Sokken er nålebundet i tyndt uldgarn med sting af Hansen type UU/OOO – stinget har ikke fået tildelt en undertype af Hald men indgår under hovedtype II.

Fra overgangen mellem vikingetid og middelalder er der fundet en vante i Oslo (Nordland 1961, 43). Vanten (bilag 3, pkt. 12) lå under resterne af en gadekonstruktion, som blev opført i 1000-tallet, og den kan forbindes hertil såvel stratigrafisk som ved pollenanalyser. Vanten er fremstillet i uld og udført i stingtype Hald IIa, Hansen

Fig. 8) Vanten fra Mikkel Bryggersgade i Indre København er fundet i forbindelse med voldene (Efter Vestergård Pedersen 2003, 14)

UO/UOO F1. I samme sting og konstruktion som vanten fra Oslo er vanten fra Lund (bilag 3, pkt. 13) (Hald 1950, 309; Nordland 1961, 43). Oplysningerne om denne vante er dog særdeles sparsomme: den blev fundet i Lund i et jordlag fra før 1400 e.kr.

I Sverige har man desuden fundet to sokker (bilag 3, pkt. 14-15) i henholdsvis Uppsala og Söderköping (Vestergård Pedersen 2003, 16). Den førstnævnte er udelukkende dateret til senmiddelalder ud fra konteksten og den anden til perioden 1200-1600 (ibid, 16.). Begge er fremstillet i uld og er velbevarede. Uppsala-sokken er udført i Hald IIIa, Hansen UOO/UUOO, mens Söderköping-sokken er for filtet til, at en identifikation af stinget er muligt (ibid., 16).

Hertil kommer flere nålebundne vanter fra København, men de fleste kan ikke dateres nærmere end til før år 1650 og er ikke undersøgt nærmere (Vestergård Pedersen 2003, 16). En enkelt vante fra Mikkell Bryggersgade (bilag 3, pkt. 16)(fig. 8) i København kan dog dateres til perioden 1500-1650, og den er udført i Halds type IV, Hansen UOOO/UUUOO F1 (ibid, 16).

Endelig er der Åsle-vanten (bilag 3, pkt. 17), som man længe troede var fra jernalderen, men en nyere C14-datering har vist, at den var fra 1600-tallet (ibid, 16). Vanten blev fundet i en mose, og den er udført i Hald type IIIc, Hansen type UUO/UOU/OO.

Fig. 7) Coppergate-sokken. Efter York Archaeological Trust.

Fig. 8) Vante fra Mikkell Bryggersgade, København. Efter Vestergård Pedersen 2003, 14.

Overvejelser

De to stenalderfund er begge fremstillet i tungesting men med den forskel, at der i Tybrind Vig endvidere er anvendt tværgående tråde. Det er således muligt, at tekstilet er fremstillet over en udspændt ramme med de tværgående tråde formonteret. I så fald er teknikens oprindelse nærmere relateret til sprang end ellers antaget. Men det er også muligt, at trådene er isyet efter nålebindingens udførelse.

Tybrind Vig-fragmenterne er 800 år ældre end Bolkilde-fragmenterne, og de to fund falder på hver sin side af overgangen til neolitikum. Begge fund er fremstillet i bast fra forskellige planter og træer. Stinget er det samme, men med sine tværgående tråde er det også en mulighed, at Tybrind-Vig-fragmenterne udgør et mellemtrin mellem nålebinding og en tidligere fletteteknik med f.eks. siv.

Det er blevet foreslået ud fra tekstilernes kvalitet, at Tybrind Vig-fragmenterne stammer fra dragtdele og net (Bender Jørgensen 1990, 2). De tværgående tråde har dog stor betydning for tekstilets elasticitet. Uden disse kan tekstilet trækkes ud til et net og har netop karakter af et gammeldags indkøbsnet. Denne anvendelse er dog ikke sandsynlig for Tybrind Vig-fragmenterne, da den tværgående tråd forhindrer elasticiteten. Bolkilde-fragmenterne blev angiveligt fundet i tæt forbindelse med et skelet, og det havde derfor været yderst interessant, hvis man havde haft oplysninger om fragmenternes position i forhold til skelettet. At dømme efter tætheden er det en absolut mulighed, at de stammer fra påklædning. I så fald er fundomstændighederne bemærkelsesværdige, for det eneste andet tekstilfund var en flettet snor. Hvis en flettet snor og de nålebundne fragmenter var bevaret, er det umiddelbart påfaldende, at intet andet er. Men her har bevaringsforholdene naturligvis meget at sige. I andre fund er plantefibre sjældent bevaret (f.eks. moselig) på grund af de dårlige bevaringsforhold for disse, der skyldes, at tekstilfund oftest stammer fra de sure højmoser, hvor moselig bevares med hud, hår og klædedragt af uld, skind og læder, men hvor plantemateriale forgår. Bolkilde-tekstilerne stammer fra en tid, hvor uld endnu ikke blev anvendt til tekstilfremstilling (Bender Jørgensen 1990, 8), derfor kan forklaringen være, at den øvrige dragt bestod af skind og læder, og at Bolkilde-mose var en basisk lavmose, hvilket er sandsynligt, da de to skeletter var bevaret.

Mulighederne for Bolkilde-fragmenternes anvendelse er mange, og selvom området med nogen sikkerhed kan afgrænses til klædedragten, er der intet, der peger på, hvilken funktion de oprindeligt har tjent. Et forsigtigt forslag er en form for håndbeskyttelse. Nålebinding er temmelig tidskrævende, og det må derfor antages, at der har været et specifikt formål med dets fremstilling. Som tekstil er det slidstærkt, men det er læder og skind også. Manden fra Bolkilde havde en svær hoftedefekt, der bevirkede, at hans

ene ben i hoften var låst i en sammenbøjet position (Bennike, Ebbesen & Bender Jørgensen 1986, 202), og han må have været afhængig af en form for krykker. Enhver, der har gået med krykker, ved, at det er meget belastende for hænderne, og her ville nålebinding være optimalt til at tjene som polstring og f.eks. håndbeskyttelse. Til dette formål er pels glat og tykt, og hårene slides hurtigt af, mens læder er slidstærkt men hårdt. Uden uddybende oplysninger eller et nyt, afklarende fund kan man imidlertid næppe be- eller afkræfte nogen af de mange muligheder, som der kan opstilles for Bolkilde-fragmenternes anvendelse.

De to stenalderfund anvender således samme sting, men Tybrind Vig-fragmenterne har en tværgående tråd, som ellers ikke ses ved nålebinding. Det er derfor muligt, at tråden vidner om en oprindelse i en anden teknik. Flere fund ville hjælpe med at fastslå hvilken, men sivflet eller en fælles forfader til sprang er foreslået. Bolkilde-fragmenterne er fundet i forbindelse med et skelet, der led af en hoftedefekt. Der foreligger ingen informationer om fragmenternes placering, men en anvendelse som håndbeskyttelse foreslås ud fra overvejelser om nålebindingens fordele og ulemper i forhold til skinds og læders samme. Med egekistegravene fra ældre bronzealder ses de første fuldt bevarede dragter, og på dem optræder tungestinget gentagne gange. Det anvendes som systing, som effektsting og som nålebindingssting. Der er dog ingen tilfælde, hvor en genstand er fremstillet udelukkende af nålebinding, som det ses med de langt yngre genstande.

I de tilfælde, hvor tungestinget er brugt til egentlig nålebinding, Skrydstrup og Trindhøj, indgår nålebindingen som et element i konstruktionen af beklædningsgenstanden, og det er netop på steder i dragten, hvor man kan drage fordel af slidstyrke og især elasticitet.

Det er sandsynligvis det faktum, at den tidlige nålebinding forekommer som delelement i en større konstruktion, der til dels ligger til grund for nogle forskeres afvisning af teknikken eksistens i sten- og bronzealder. Men disse fund bør ikke tilsidesættes i nålebindingssammenhæng, da det er en mulighed, at den anvendelse, der kan ses i egekistedragterne, er et forstadium til den færdigudviklede teknik, der i vikingetiden træder ud af jernalderens fundløse mørke.

Hvor de få fragmenter fra stenalderen ikke kan oplyse om meget mere end teknikken eksistens og måske give os et spor til dens oprindelse, ses teknikken i bronzealderdragterne i en definitiv anvendelsessituation. Anvendelsen afspejler kendskab til teknikken fordele, men nålebindingen indgår udelukkende i fundene som et element i en større helhed.

Det er umiddelbart påfaldende, at der ikke forekommer skandinaviske fund fra perioderne yngre bronzealder og jernalder. I romersk jernalder skal man helt til det egyptiske område for at påvise teknikken. Ganske vist er gravfundne tekstiler fra disse perioder få, men mosefundene udgør en

betydelig mængde, og der er ingen nålebindingsfund blandt dem. Dette kan have tre årsager.:

- a) at man ikke udførte nålebinding
- b) at man udførte nålebinding men ikke nedlagde det i moserne
- c) at nålebindingsarbejdet er gået tabt i mosen

Sidstnævnte årsag (c) er den mindst sandsynlige. Andre flettearbejder af uld har overlevet opholdet i mosen, for blandt dragtdelene fra mosefund findes flere hårnet udført i sprang (fig. 9)(Hald 1950, 23ff; 55). Førstnævnte årsag (a), at nålebinding slet ikke anvendes i jernalderen, er mulig. Jernalderens dragt viser tydeligt, at der er sket en udvikling siden bronzealderen (Hald 1950, 326; 370). Hvor bronzealderens snitmønstre viser tilbage til en dragtproduktion udelukkende af skind, er de bevarede jernaldertekstiler tydeligt baserede på selve vævningen, for de er hovedsageligt firkantede og med meget få syninger.

Fig. 9) Hårnet af sprang. Efter Hald 1950, fig. 15

Alligevel forekommer sprang i jernalderens mosefund, og denne teknik ses sideløbende med nålebinding i bronzealderens egekistegrave (Hald 1950, 250).

Mest sandsynlig er årsag (b), at nålebindingen ikke er blevet nedlagt i moserne. Det kan skyldes, at nålebindingen har fundet anvendelse uden for dragtproduktionen og dermed efterfølgende er gået til i bosættelsernes kulturlag.

Nordland skriver meget om mælkesierne fra nyere tid, og han nævner i den forbindelse et fund af et sikar fra romersk jernalder og et fra bronzealderen (Nordland 1961, 17f). Førstnævnte er et lerkar, et såkaldt ostekar, med et forholdsvist stort hul i bunden (fig. 11), og det andet er et sikar, ligeledes af ler, men med mange mindre huller (fig. 10). Meget mere gør Nordland ikke ud af den sag, men her har vi en mulig forklaring på, hvad der skete med nålebindingen i jernalderen.

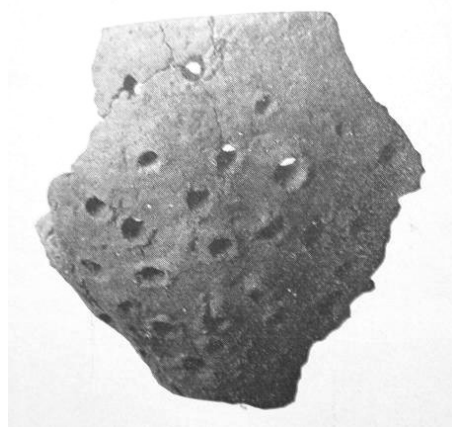

Fig. 10) Sikar fra bronzealderen. Efter Hatt 1937, fig. 18.

Fra nyere tid kendes mange sæt siudstyr, hvor de ældste består af et sibræt i træ, et lerkar med hul i bunden og et nålebundet indlæg

af dyrehår (fig. 12). Nordland giver gennem sin bog mange eksempler på disse sisæt, men de fleste angives desværre uden datering. I et enkelt tilfælde er lerkarret dog en sekundært anvendt kop med

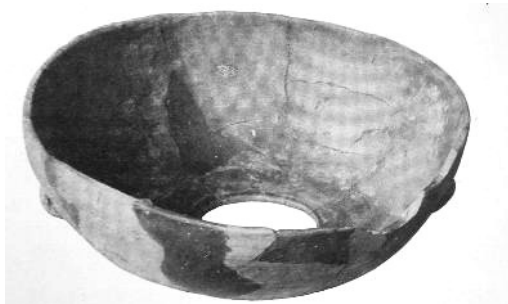

Fig. 11) Sålaldt ostekar fra romersk jernalder. Efter Hatt 1937, fig. 17.

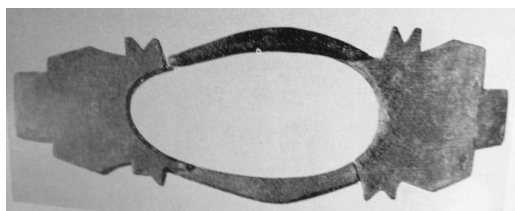

Fig. 13) Sibræt fra Oseberggraven. Efter Nordland 1961, fig. 6.

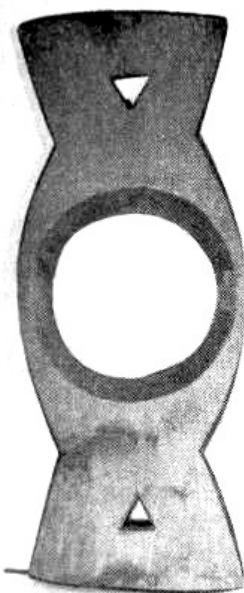
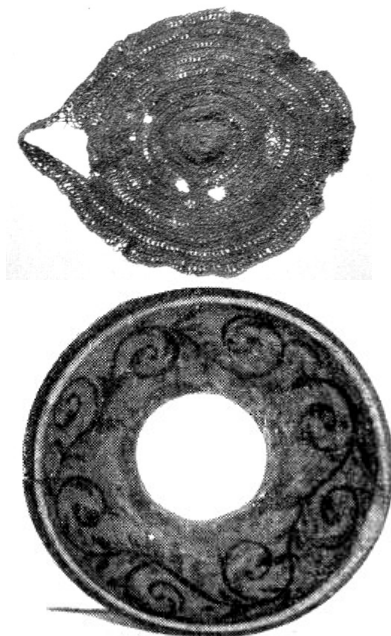

Fig. 12) Sisæt fra nyere tid. Efter Nordland 1961, fig. 1-3

bemaling, som angiver årstallet 1711 (Nordland 1961, 14). Et udskåret bræt fra Oseberg-graven (fig. 13) har meget til fælles med de yngre sibrætter, skønt hullet i Oseberg-brættet er ovalt (Nordland 1961, 16). Dets fire små hakker kan være en del af decorationen, men mere sandsynligt har de tjent til fastgørelse af en si af tekstil – måske nålebinding?

En sådan si anvendes traditionelt i landbruget for at si den nymalkede mælk for kohår, græs o.lign. En si er også nødvendig ved produktion af kornbaserede drikkevarer som f.eks. øl (Nordland 1961, 13).

De såkaldte ostekar fra romersk jernalder findes typisk i bebyggelseskontekst, og her vil det kun være lerkarret, der ligger tilbage, såfremt brættet var af træ og selve sien af nålebundet dyrehår, sådan som det er tilfældet med de ældste bevarede sæt.

Indtil et nyt fund muligvis en dag kan be- eller afkræfte denne teori, må spørgsmålet stå åbent, men det er et forslag, at nålebindingen i jernalderen er videreudviklet og anvendt til sådanne sier, således at de forskellige sting med varierende tæthed udviklede sig i denne periode og dermed opfyldte forskellige sibebehov, og at denne brug er fortsat gennem tiden. I så fald er sokker, vanter og decorationsbrug en sidegren af teknikken, hvilket stemmer godt overens med, at nålebundne sier stadig blev anvendt længe efter, at man til sok- og vanteproduktion var skiftet til strikning, som er en hurtigere metode.

Fra vikingetiden stammer de første fund af egentlige nålebundne genstande på skandinavisk område, d.v.s. genstande, der udelukkende er fremstillet af nålebinding og ikke i kombination med andre teknikker eller andre materialer end garn. Imidlertid er det islandske vantefund dateringsmæssigt usikkert, og sokkefundet er engelsk omend fra en lokalitet, der er kendt for dens skandinaviske bosættere.

Coppergate-sokken og Arnheiðarstöðum-vanten er begge dateret til 900-tallet, og dateringerne er ikke usandsynlige, for i så fald danner de præcedens for teknikkens anvendelse i middelalderen og nyere tid.

Possementarbejderne fra Birka vidner om en lignende teknik, eller i hvert tilfælde om at man fandt slyngene dekorative, men egentlige nålebindingssting er de ikke, da de i stedet er løkker, der efterfølgende er fæstnet med en tråd.

Tilbage står Mammen-graven, der som altid indtager en speciel status. Gravgodset er på mange måder ekstraordinært, og nålebindingerne af guld og sølv er ingen undtagelse. Især materialet er interessant, dels fordi det udelukkende er af dekorativ karakter, og dels fordi de små metalløkker også burde kunne påvises i andre grave af ringere bevaringsgrad, såfremt de havde været tilstede. Og forfatteren er ikke bekendt med fund, hvor der kan drages nogen form for paralleller.

Det er muligt, at anvendelsen er unik for Mammengraven, men da vikingetidens tekstilfragmenter er særdeles sparsomme og typisk meget små, er det også muligt, at kappebåndene fra Mammen udgør en særligt eksklusiv udgave af mere almindeligt forekommende kappebånd. Disse kan tænkes at have haft nålebundne dekorationsfelter udført med garn af uld eller plantefibre. Mønsteret i kappebåndene fra Mammen skifter mellem guld og sølv (fig. 14), og en lignende effekt ville også kunne opnås med garn af forskellige farver.

Fra middelalder og nyere tid ses ingen sådan dekorativ anvendelse. Nålebindingen benyttes til sokker, mælkesier og i høj grad til vanter. Disse vanter ses i en hverdagsudgave uden anden dekoration end måske enkelte farveskift i det anvendte garn og i en finere udgave, hvor vanten er dekoreret med broderi. De arkæologiske fund er hovedsagelig af hverdagstypen, mens de broderede vanter fremstilles i folkekunsten. Fundomstændighederne tyder på, at mange af hverdagsvanterne er arbejdsvanter. Oslo-vanten blev fundet i forbindelse med en gadekonstruktion af træ,

Fig. 14) Et af kappebåndene fra Mammen. Efter Østergård 1991, fig. 13.

Fig. 15) Vante fra Vasaskibet udstillet på Vasamuseet i Stockholm. Foto: S.M.Tonteri.

hvor den anses for at være tabt, flere køben-havnske vantefund kan forbindes til byens volde og på Vasamuseet i Stockholm kan man se en nåle-bundet vante med tilhørende læderovertræk (fig. 15).

Nordland afbilder også en ikke-dateret vante fra Gunnarskoga i Sverige, hvor håndfladen er forstærket med læder (Nordland 1961, fig. 39).

Dette stemmer godt overens med nålebindingens kvaliteter. Udføres en vante i tykt uldgarn og med det rette sting, kan den både blive en perfekt vintervante og en tæt arbejdsvante.

Jeg har til eget brug fremstillet et par nålebundne vanter (fig. 16), og de vil til enhver tid være mit første valg til f.eks. en juletræstur, fordi de små, spidse grannåle ikke kan stikke igennem, og vanten er væsentlig lunere end læderhandsker og de fleste strikvanter.

Fig. 16) Mine egne nålebundne vanter. Privatfoto

De første fund af selvstændig nålebinding stammer således fra vikingetiden i form af en sok og en vante, og de afspejler nålebindingens anvendelse i de efterfølgende perioder. Mammengravens dekorationsanvendelse er unik, og det foreslås derfor med udgangspunkt i gravfundets generelt høje status, at anvendelsen kan afspejle en bredere brug af nålebunden kappebåndsdekoration udført i almindeligt garn. Dette ville sandsynligvis ikke kunne påvises i en vikingetidsgrav, da tekstilfragmenterne fra denne periode typisk er sparsomme.

Endvidere foreslås det, at de hverdagsvanter, der stammer fra arkæologiske fund, er arbejdsvanter, da nålebindingens karakter bevirker, at den er særdeles velegnet til formålet.

Endelig bør det nævnes, at der i materialet kan observeres en tendens til, at nålebindingens udførelse bliver stadig mere kompleks. I sten- og bronzealderen anvendes tungesting, i vikingetid og tidlig middelalder anvendes sting af Halds type II og i senmiddelalder og nyere tid type III-VI.

I ovenstående har jeg søgt at redegøre for de problemstillinger og overvejelser, der er relevante for studiet af nålebindingens kronologi og anvendelse. Alt i alt er spredningen på fundene stor både tidsmæssigt og geografisk, og det medfører en øget usikkerhed i forbindelse med de foreslåede teorier.

Konklusion

Jeg har i denne opgave undersøgt dokumenterede fund af nålebinding fra det skandinaviske område. Ud fra mine overvejelser forekommer det mest sandsynligt, at nålebinding som teknik er udviklet fra en fletteteknik i mesolitikum til en elastisk syteknik i bronzealderen. Muligvis allerede på dette tidspunkt nålebindes sier som inderdel til sikar, og det er ved denne anvendelse, at der udvikles forskellige sting med forskellig tæthed og elasticitet. På et tidspunkt i eller kort før vikingetiden opstår en sidegren af teknikken, hvor den finder anvendelse i forbindelse med beklædning i form af dekorationer og sokker/vanter. Medens strikning overtager beklædningsområdet, bibeholdes anvendelsen af nålebinding til sier længe endnu.

Mængden af nålebindingsfund er, som mængden af tekstilfund generelt, lille og med stor spredning. Der mangler endnu mange brikker i puslespillet, men jeg har i denne opgave stillet et forslag til, hvordan tomrummet muligvis har været udfyldt. Skal der kastes yderligere lys over nålebindingens historie, vil det være af stor betydning, hvis fremtiden bringer nye fund, og med den fremgang som tekstilforskningen nyder for tiden, er dette ikke umuligt.

Elizabeth Eskelund Rüssel

Litteratur

- Andersen, S.H. 1985. Tybrind Vig. A Preliminary Report on a Submerged Ertebølle Settlement on the West Coast of Fyn. I: *Journal of Danish Archaeology*, vol. 4. Odense University Press.
- Andersen, H. 1991. Dendrokronologisk datering af Mammen-graven. I: Iversen, M. (red). *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetiden*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII, 1991, Højbjerg.
- Bender Jørgensen, L. 1986. The Textiles from Bolkilde. I: *Antiquity* 60. No. 230.
- Bender Jørgensen, L. 1990. Stone Age Textiles in North Europe. I: *Textiles in Northern Archaeology. NESAT III: Textile Symposium in York. 6-9 May 1987*.
- Bennike, P., Ebbesen, K. & L. Bender Jørgensen. 1986. Early Neolithic Skeletons from Bolkilde Bog, Denmark. I: *Antiquity* 60. No. 230.
- Broholm, H. C. & M. Hald. 1935. Danske Bronzealders Dragter. *Nordiske Fortidsminder* II, hefte 5-6. København.
- Broholm, H. C. & M. Hald. 1939. Skrydstrupfundet. *Nordiske Fortidsminder* III, hefte 2. København
- Geijer, A. 1938. Birka III. Die Textilefunde aus den Gräbern. Uppsala.
- Gustafsson, A. 2008. Nalbinding. <http://stolte.files.wordpress.com/2008/03/nalbinding.pdf>
- Hald, M. 1950. Olddanske tekstiler. Komparative tekstil- og dragthistoriske studier paa grundlag af mosefund og gravfund fra jernalderen. Gyldendal.
- Hald, M. 1951. Vötturinn frá Arnheiðarstöðum. I: *Árbok his Íslenska Fornleifafélags 1949-50*. Reykjavík. Ísafoldarprentsmiðja H.F. S. 73 – 77
- Hansen, E. 1990. Nålebinding: Definition and Description. I: *Textiles in Northern Archaeology. NESAT III: Textile Symposium in York. 6-9 May 1987*.
- Hansen, E. 1991. Nålebinding og brikvævning fra Mammen-graven. I: Iversen, M. (red). 1991. *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*.
- Hatt, G. 1937. Landbrug i Danmarks Oldtid. Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Folkelæsning Nr. 367. Aargang 1937). 159 S., 73 Fig. IV. Plancher. Gad. København
- Martinson, K. 1987. Scandinavian Nålbinding. Needle-looped Fabric. I: *The Weaver's Journal*. Fall. 1987. Volume XII, Number 2, Issue 46. S. 12 -19.
- Nordland, O. 1961. *Primitive Scandinavian Textiles in Knotless Netting*. Oslo University Press.
- Rutt, R. 1989. *A History of Hand Knitting*. London Batsford.
- Vestergård Pedersen, K. 2003. Nålebinding. Middelaldercenteret, Nykøbing F.
- Walton. 1990. Textile Production at Coppergate, York: Anglo-Saxon or Viking? I: *Textiles in Northern Archaeology. NESAT III: Textile Symposium in York. 6-9 May 1987*.
- Østergård, E. 1991. Tekstilfragmenterne fra Mammen. I: Iversen, M. (red). 1991. *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*.

Internetkilder

Historiska Museet – Birkagravar: http://mis.historiska.se/mis/sok/birka.asp?sm=10_6

Online katalog over Birkagravene med billeder og eventuelle tegninger.

York Archaeological Trust – Sock 1 <http://www.yorkarchaeology.co.uk/artefacts/sock1.htm>

Detaljer om Coppergate-sokken

Nationalmuseet, Danmarks Oldtid <http://oldtiden.natmus.dk>

Nationalmuseets formidlingsside til udstillingen om Danmarks Oldtid. Nyere fotografier.

Kopi af indleveret pensum og vejleders godkendelse **Bilag 1**

Andersson, E.B. et al. 2010. Early History of Dress and Fashion in the Nordic Countries. I: Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion, West Europe, Vol. 8. S. 3-9.	7 s
Bender Jørgensen, L. 1990. Stone Age Textiles in North Europe. I: Textiles in Northern Archaeology. NESAT III Textile Symposium in York. S. 1 – 10	10 s
Gustafsson, K. 1988. Gamla textila tekniker i ull. LT's förlag. Stockholm. s. 17 – 37.	20 s
Gleba, M. & U. Mannering (red.) 2011. Denmark. I: Textiles and Textile Production in Europe from Prehistory to AD 400. In Press. Oxbow. S. 1 – 41.	41 s
Hald, M. 1950. Olddanske Tekstiler. Gyldendal. S. 7 - 489.	483 s
Hald, M. 1951. Vötturinn frá Arnheiðarstöðum. I: Árbok his Íslenzka Fornleifafélags 1949-50. Reykjavík. Ísafoldarprentsmiðja H.F. S. 73 – 77	5 s
Hansen, E. H. 1990. Nålebinding: Definition and Description. I: Textiles in Northern Archaeology. NESAT III Textile Symposium in York. S. 21 – 27	7 s
Lehmann, E. 1954. Nichtgewebte Textilien vor 1400. I: Wirkerei- und Strickerei-Technik. Coburgh, Mai 1954. nr. 5. s. 33-52	20 s
Martinson, K. 1987. Scandinavian Nålbinding. Needle-looped Fabric. I: The Weaver's Journal. Fall. 1987. Volume XII, Number 2, Issue 46. S. 12 -19.	8 s
Nordland, O. 1961. Primitive Scandinavian Textiles in Knotless Knitting. Oslo University Press.	143 s
Pedersen, K.V. 2003. Nålebinding. Center for Historisk Teknologi. Middelaldercenteret Nykøbing F. S. 1 – 16.	16 s
Strand, E. A. 2010. The Basics of Textile Tools and Textile Technology: from fibre to fabric. I: An Offprint from Textile Terminologies in the Ancient Near East and Mediterranean from the third to the first millennia BC. S. 10 – 22	12 s
Wild, J. P. 2007. Methodological Introduction. I: Gillis, C. & M.-L. Nosch. Ancient Textiles. Production, Craft and Society. Oxbow Books. S. 10-15	5 s

I alt **777 s**

Henriette Lyngstrøm til mig[Vis detaljer](#) 13. maj (7 dage siden)[← Svar](#)

Tak for det Elizabeth - så er jeg klar til at skrive et spørgsmål til dig :-)

Pensum er selvfølgelig godkendt.

Mange hilsner **Henriette**

Henriette Lyngstrøm

Lektor i forhistorisk arkæologi

<http://mosemalm.blogspot.com>

SAXO-instituttet, Københavns Universitet

Njalsgade 80, 2300 København S

Kopi af indleveret overordnet emne**Bilag 2**

Nålebinding er en tekstilfremstillingsteknik, der optræder med mellemrum over store tidsrum. I opgaven arbejdes med det kronologiske perspektiv fra stenalder til nyere tid med fokus på det nordiske område. Ligeledes undersøges årsagen til, at teknikken forekommer med store tidsspring, samt hvorvidt de ældste fund kan defineres som nålebinding.

Fundkatalog

Bilag 3

Stenalder

1) Tybrind Vig

Datering: 4200 f.kr. (C14)

Fibre: plantefibre; bast af pil,
græs og poppel

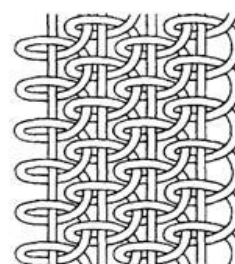
Teknik: tungesting over tråde.

Beskrivelse:

Fragmenterne er fundet på den undersøiske Ertebølleboplads Tybrind Vig på Vestfyn. I 1984 havde man udviklet en ny udgravningsteknik til undervandsarkæologi, og det bevirkede, at man begyndte at finde tekstiler. Tybrind Vig-fragmenterne tæller omtrent et dusin og varierer i kvalitet og teknik. Den publicerede beskrivelse rummer ikke alle detaljer, men afbilder nogle af fragmenterne, og de har en størrelse på mellem cirka 3 × 3 cm og cirka 5 × 8 cm.

Billedmateriale:

Venstre: Nationalmuseet: Danmarks Oldtid. Højre: Andersen 1985

2) Bolkilde

Datering: 3400 f.kr. (C14)

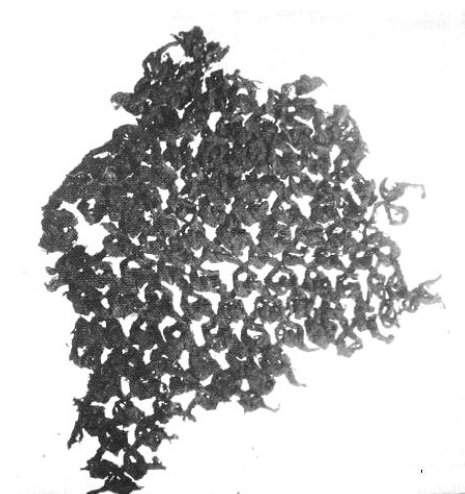
Fibre: Lindebast

Teknik: Tungesting

Beskrivelse:

Bolkilde-fragmenterne er fundet i kontekst med to moseskeletter på Als. Skeletterne var mænd, og fragmenterne blev fundet på det ene skelet, Bolkilde II. Der er tale om tre fragmenter på 8-10 cm i diameter, og til sammen udgør de et stykke på ca. 30 × 10 cm. Bortset fra et stykke flettet snor, blev der ikke fundet andet tekstilmateriale på lokaliteten (Bender Jørgensen 1986, 204).

Billedmateriale: Bender Jørgensen, 1990.

Bronzealder

3) Skrydstrup

Datering:

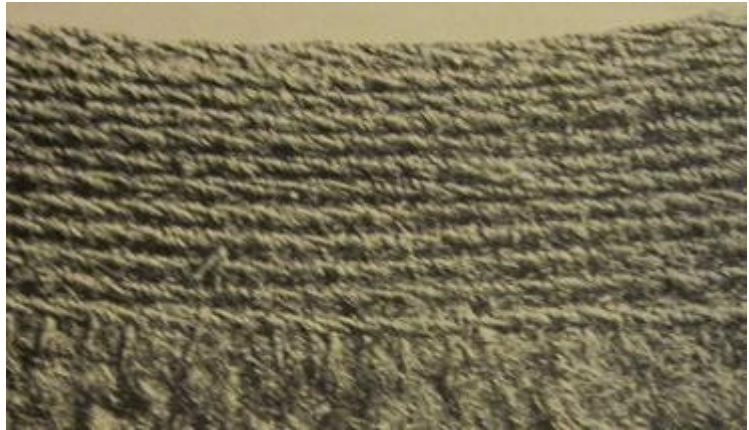
Fibre: Uld

Teknik: Tungesting

Beskrivelse:

Egekistegrav indeholdende blandt andet en dekoreret bluse.

Tungestingene forefindes både i blusens halsudskæring og på ærmerne. I det første tilfælde er stingene frit udført, dvs. uden stofunderlag og der er broderet hen over stingene, mens der i det andet tilfælde er syet på et underlag af stof, hvor stingene tjener til sammentrækning af stoffet. (Broholm & Hald 1939, 51ff)
Billedmateriale: Efter Broholm & Hald 1939, fig. 35-39.

4) Muldbjerg

Datering:

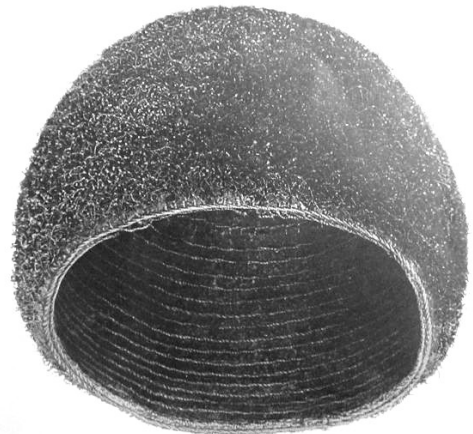
Fibre: Uld

Teknik: Tungesting

Beskrivelse:

Egekistegrav med mandsdragt. Huen består af flere lag stof, der er sammensyet med tungesting. Disse kan ses på huens inderside, mens huen på ydersiden er dækket af et floslag bestående af små, påsyede tråde (Broholm & Hald 1935, 218).

Billedmateriale: Efter Broholm & Hald 1935, fig. 4

5) Trindhøj

Datering:

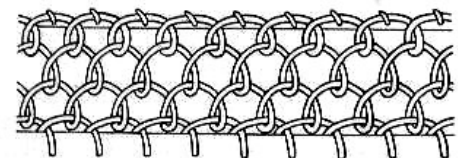
Fibre: Uld

Teknik: Tungesting

Beskrivelse:

Egekistegrav med mandsdragt. Todelt hue bestående af puld og sidestykke. På huens inderside er pulden syet fast til sidestykket med fire rækker tungesting syet i spiral. Således støder puldens kant ikke op til sidestykkets kan, men de holdes sammen af de syede sting, og man får således en elastisk sammensyning. (Broholm & Hald 1935, 232ff).

Billedmateriale: Efter Broholm & Hald 1935, fig. 19-20.

6) Guldhøj

Datering:

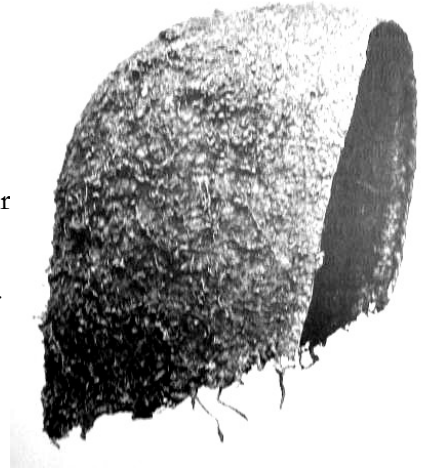
Fibre: Uld

Teknik: Tungesting

Beskrivelse:

Egekistegrav med forholdsvis medtaget mandsdragt. Huen har bestået af sidestykke i to lag stof og puld i et enkelt lag. Sidestykkets lag er sammensyet med rækker af tungesting. Huen er senere omdannet til en kyse ved at fjerne et stykke af kanten. (Broholm & Hald 1935, 244).

Billedmateriale: Efter Broholm & Hald , fig. 34.

7) Jels

Datering:

Fibre: Uld

Teknik: Tungesting

Beskrivelse:

Egekistegrav med mandsdragt. Huen består af sidestykke og puld. Huens kant er syet med to rækker tungesting, og på et stykke af kanten er der i den yderste række oversyet kastesting (Broholm & Hald 1935, 290).

Billedmateriale: Efter Broholm & Hald 1935, fig. 72.

Jernalder

8) Et par såkaldte koptiske sokker, Victoria & Albert Museum, London

Datering: 300 – 500 e.kr.

Fibre: Uld

Teknik: Der sys udelukkende i den foregående række og ikke tilbage i andre masker. Dette giver et resultat, som meget ligner strikning.

Beskrivelse: Iflg. Victoria & Albert Museums onlinekatalog: ”This pair of socks is made in the technique *nålebinding*, sometimes called knotless netting or single needle knitting - a technique closer to sewing than knitting. The socks are in bright red wool and each sock has a divided big toe. The top of the leg has an overlapping slit at centre front; three or four extra stitches are added at the front to form an underflap, ending in a loop, for fastening or tying.”

Billedmateriale: Da sokkerne ikke findes afbildet i Victoria & Alberts onlinekatalog, har jeg måttet lede efter et billede. De er afbildet i sort-hvid i Rutt 1987 fig. 22, og ovenstående billede er fundet

på <http://www.knitty.com/ISSUESpring06/FEATHistory101.html>. Det er ud fra de to billeder tydeligt, at der er tale om samme par sokker.
Diagrammet er fra Rutt 1987, fig 20a.

Vikingetid

9) Mammen

Datering: 970-71 e.kr

Fibre: guld- og sølvtråde

Teknik: Halds type IIIa, Hansens type UOO/UOOO
F2

Beskrivelse:

Mandsgrav med tekstilfragmenter. To stykker silke, der i midten er udfyldt med nålebinding i guld- og sølvtråde. Stykkerne ses ofte betegnet ”kappebåndene”, da deres form svarer til kappebåndene på en afbildning af Knud d. Store fra 1000-tallet (Hansen 1991, 145).

Billedmateriale: Nationalmuseet, Danmarks Oldtid.

10) Arnheiðarstöðum

Datering: 900-tallet ud fra mulig kontekst.

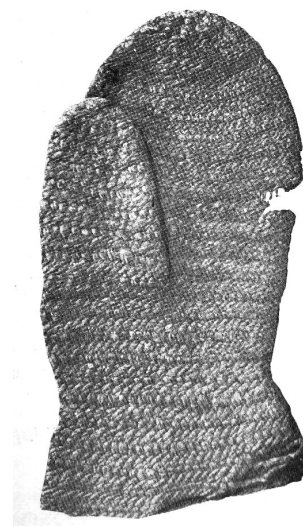
Fibre: Uld

Teknik: Halds type IIa, Hansens type UO/UOO.

Beskrivelse:

Vante af uld i nålebinding. Blev fundet i 1889 langt nede i jorden under husene på gården Arnheiðarstöðum, Island. I nærheden fandt man en ringnål af bronze, som var af tydelig vikingetidstype. Udfra ringnåleens datering til 900-tallet, dateres vanten til samme periode (Hald 1951, 77).

Billedmateriale: Efter Hald 1951, fig. 1.

11) Coppergate

Datering: 900-tallet ud fra kontekst

Fibre: Uld

Teknik: Halds type IIx, Hansens type UU/OOO

Beskrivelse:

I en affaldsdyngge i baghaven til et hus Yorks gamle, berømte gade, Coppergate, fandt man en nålebundet uldsok. Sokken var foldet sammen til en bold og smidt ud, hvilket sandsynligvis skyldes, at den var helt gennemslidt på hælen og tidligere havde været stoppet.

Sokken har omkring anklen været farvet rød med kraprod, mens resten har været ufarvet.

Billedmateriale: <http://www.yorkarchaeology.co.uk/artefacts/sock1.htm>

Middelalder

12) Oslo-vanten

Datering: 1000-tallet (stratigrafisk)

Fibre: Uld

Teknik: UO/UOO F1

Beskrivelse:

Vanten blev fundet ved en udgravning i Oslos gamle bydel. Den lå under en trækonstruktion, som udgjorde gaden i den tidlige middelalderby. Man mener, at denne gade blev bygget i 1000-tallet, og rent stratigrafisk må vanten derfor være tabt før eller i forbindelse med dette. En pollenanalyse af den jord, der sad fast i vanten, viste, at dengang vanten blev tabt, må området have ligget i udkanten af byen, for man fandt en høj koncentration af pollen fra græs, korn, grøftekantsplanter og hassel. (Nordland 1961, 43).

Billedmateriale: Nordland 1961, fig. 23.

13) Lund-vanten

Datering: før 1400 e.kr (stratigrafisk)

Fibre: Uld

Teknik: UO/UOO

Beskrivelse:

Der foreligger udelukkende foto, fremstillingsmåde og datering. (Hald 1950, 308f; Nordland 1961, 43;).

Billedmateriale: Hald 1950, fig. 349.

14) Sokken fra Uppsala

Datering: Senmiddelalder jf. fundomstændigheder (Pedersen 2003, 17).

Fibre: Uld

Teknik: UOO/UUOO

Beskrivelse: Iflg. DigitaltMuseum.se:

”Socka, sömmad i nålbindningsteknik, av brunt ullgarn, med kort skaft uppslitsat vid ena sidan. Skaftet kantat med en smal bård av mörkare ullgarn

Påträffad i december 1961 tillsammans med skorester i medeltida skikt vid arkeologiska undersökningar i kvarteret Duvan, Uppsala.

Sockan har Uplandsmuseets inventarienummer UM11107.

Längd: 21.0 cm, höjd (Skaftet): 5.0 cm ”

<http://www.digitaltmuseum.se/things/socka/S-UM/UM11107?pos=1>

Billedmateriale: Samme som ovenstående beskrivelse.

15) Sokken fra Söderköping

Datering: 1200-1600

Fibre: Uld

Teknik: kan ikke bestemmes

Beskrivelse: ingen

Billedmateriale: Gustafsson, A. 2008.

Nalbinding.

<http://stolte.files.wordpress.com/2008/03/nalbinding.pdf>

Nyere Tid**16) Vanten fra Mikkel Bryggers Gade**

Datering: 1500 – 1650 e.kr

Fibre: Uld

Teknik: UOOO/UUUOO F1

Beskrivelse:

Eneste danske fund af hovedstingtype IV. Vanten er fundet i forbindelse med Københavns Volde.

Billedmateriale: Hald 1950, fig. 350.

17) Åsle-vanten

Datering: 1600-tallet

Fibre: Uld

Teknik: Hald IIIc, Hansen ?

Beskrivelse:

En 27 cm lang vante fundet i en mose, oprindeligt ufarvet. Har rester af frynser i rød, grøn og ufarvet uld. Vanten blev længe opfattet som det ældste fund af nålebinding i Norden, idet den var dateret til de første århundreder e.kr., men en nyere datering har vist, at den stammer fra 1600-tallet. Stinget bevirker, at vanten får en blød og en slidstærk side. (Hald 1950, 298).

Billedmateriale:

<http://webpages.mcgill.ca/staff/Group2/jhobby/web/as/images/asle%20lapanen.jpg> (Samme som Hald 1950, fig. 347 blot i farver)

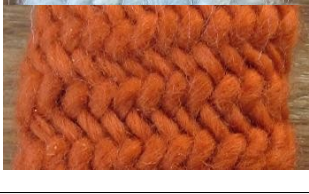

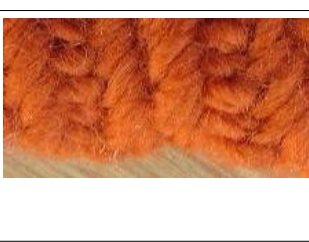

Andre fund

Fund, hvis eksistens nævnes i litteraturen, men som det ikke har været muligt at skaffe tilstrækkelig dokumentation for.

- Mikkeli, Finland. Gravfund indeholdende en nålebundet vante fra 1300-tallet (Vestergård Pedersen 2003, 16).
- Rosenborggade/Tornebuskegade, København. Nålebunden vante fra ca. 1650. (Vestergård Pedersen 2003, 16).
- Müsen, Tyskland. Fragment af nålebinding. 1200-tallet. (Vestergård Pedersen 2003, 16).
- Adskillige nålebundne vanter fra København. (Hald 1950, 309f).
- Vante fra Ribe, udstillet der, ingen datering.
- Vante fra Vasa-skibet. Udstillet på Vasa-museet i Stockholm sammen med et læderovertræk. Fundet sammen med vraget.
- Odd Nordland nævner mange mælkesier fra nyere tid, men ingen dateringer.

Oversigt over nålebindingssting**Bilag 4**

Fundsted	Hald	Hansen	Udført	Kommentar
Tybrind Vig, fragment	Tungesting m. syet tråd	F1		Helt stram, ingen elasticitet p.g.a. isyet tråd
Bolkilde, fragment	Tungesting	F1		Meget elastisk. Kan trækkes ud til net.
Lapland, si	Type Ia	O/UO		Ingen snoning. Tyndt resultat. Nogen elasticitet
Dalarna, si	Type Ib	U/OU		Svag snoning. Tyndt resultat. Langsommeligt
-	Type Ic	U/OO		Nogen snoning Hullet resultat. Nogen elasticitet
-	Type Id	OO/UU		Kraftig snoning. Tyndt resultat Svag elasticitet Langsommeligt
Oslo, vante	Type IIa	UO/UOO		Ingen snoning Tyndt resultat Nogen elasticitet
Dalarna, si	Type IIb	OU/OUO		Ingen snoning Mellem resultat Langsommeligt
York, sok	-	UU/OOO F1 el. F2		Svag snoning Tyndt resultat Langsommeligt Hullet
Mammen, dekoration af metaltråd	Type IIIa	UOO/UUOO		Ingen snoning Tykt resultat Ringe elasticitet

Fundsteder	Hald	Hansen	Udført	Kommentar
-	Type IIIb	UOU/OUOO		Ingen snoning Ingen elasticitet Tykt resultat Langsommeligt
Åsle, vante	Type IIIC	UUO/UO/UO F1		Ingen snoning Meget tykt resultat Ringe elasticitet Slidstærkt
Sier iflg. Nordland 1961, 22	Type IV	UUOO/UUOOO		Ingen snoning Mellem tykkelse Brede sting Kræver stor tommel eller tyndt garn
Långaryd, vante	Type V	UOOOO/UUUUO		Ingen snoning Kraftig sammentrækning Kræver stor tommel eller tyndt garn
Öster Göinge	Type VI	UUOOOO/UUUUOO		Ingen snoning Meget brede sting. Kraftig sammentrækning Kræver stor tommel eller tyndt garn.
Koptisk sting, iflg. Rutt 1987, 9.	-	F2		Ligner strik både ret og vrang. Elastisk

Hvor ikke andet er angivet, er stammer fundstedsangivelser fra Hald 1950, afsnittet om nålebindingstyperne. Beskrivelsen af stingene efter Hansens metode er mine egne, og de er udført efter de for stinget relevante diagrammer.